

HANDEL OG KONTOR I NORGE
www.handellogkontor.no

Landbruks- og matdepartementet
Postboks 8007 Dep.
0030 OSLO

Dato:
onsdag, 30. november 2011

Vår ref:
2011-IO-00328

Deres ref:

HØRING AV NOU 2011: 4 "MAT, MAKT OG AVMAKT - OM STYRKEFORHOLDENE I VERDIKJEDEN FOR MAT"

Det vises til ovennevnte høring. Handel og Kontor i Norge (HK) har hatt saken til behandling og vil oppsummere med følgende to punkter:

- 1) Forbundet er kjent med LOs høringssvar og støtter de synspunkter som LO avgir i høringen.
- 2) Utvalgets innspill om franchiselov. HK støtter innspillet til en franchiselov og mener dette er et viktig arbeid som må følges opp og videreføres. Vi er imidlertid av den oppfatning at det er av helt avgjørende betydning at en slik lov også ivaretar de problemstillinger som vi oppsummerer i det følgende.

Utvalgets innspill om franchiselov

Handel og Kontor i Norge har altså merket seg at utvalget som sådan konkluderer med at: *"verken kjøpmannen eller de ansatte i handelsnæringen utøver i dag noen synlig makt i matkjeden."* Og videre at: *"utvalgets flertall mener at en norsk franchiselov kan bidra vesentlig til å rette opp denne skjevheten i maktforholdene i matkjeden"* (Side 15, 123). I kapittel 7.7 heter det videre at utvalget mener andre myndigheter og aktører bør *"vurdere nærmere behovet for en norsk franchiselov"* (123).

Franchiseformen er, som utvalget påpeker, en integrert driftsform i de store kjedene med unntak av Coop (Kap 3.3.3). I flere av kjedene er dette den dominerende driftsformen, om ikke praktisk talt enerådende. Handel og Kontor i Norge støtter utvalgets initiativ til en norsk franchiselov. Vår erfaring er at franchisemodellen styrker og forsterker den maktstrukturen matmaktutvalget fremhever som problematisk ved kjedene. Vi understreker viktigheten av at det videre arbeidet med franchiselov sikres de nødvendige innspill og erfaringer fra både arbeidet som har vært nedlagt i denne NOUen, samt relevante høringsinnspill.

Den voksende bruken av franchise i Norge og de utviklingstrekk dette medfører for arbeidslivet; eksempelvis for de ansattes muligheter for medbestemmelse, innflytelse og innsyn i driften slik ansatte har i andre driftsformer i Norge, er forhold HK har avgitt høringssvar på overfor myndighetene gjennom flere NOUer. I 2010 avga blant annet forbundet et høringssvar på *NOU 2010:1 Medvirkning og medbestemmelse i arbeidslivet*. Her

HK - FORBUNDETS HOVEDKONTOR

Postadresse:
Youngsgate 11
0181 Oslo

Besøksadresse:
Folkets Hus
Youngsgate 11, Oslo

Telefon: 23 06 11 80
Telefaks: 23 06 12 06
resepsjonen@handellogkontor.no

Bankgiro: 9001 07 02657
Kontingentkonto: 9001 06 01494
Organisasjonsnr.: NO 939 798 617

ble franchise grundig behandlet og omtalt fra vår side. Vi har tidligere også gitt høringsvar som behandler temaet gjennom Arbeidslivslovutvalget. I 2006 bestilte forbundet en egen rapport fra kunnskapssentret DeFacto: *Makt uten ansvar – ansvar uten makt*. Denne rapporten tar i sin helhet for seg og problematiserer franchise som driftsform i forhold til den norske arbeidslivsmodellen. Etter at Matmaktutvalget la frem sin NOU 2011:4, har i tillegg Arbeidsdepartementet avgitt sin Stortingsmelding 29: *Felles ansvar for eit godt og anstendig arbeidsliv*. Også her er franchise som eieform problematisert i forhold til den norske arbeidslivsmodellen.

I det følgende velger vi å sette fokus på fire hovedpunkter for hvordan franchise virker, sett i lys av Matmaktutvalgets arbeid. Under hvert punkt, samt avslutningsvis, konkluderer vi med hvilke momenter som bør trekkes med i det videre arbeidet med en eventuell norsk franchiselov. Våre fire punkter er:

1. Legge til rette for statistisk materiale og fakta	2
2. Medinnflytelse som middel for en reell åpenhet og innsyn.....	3
3. Kjedens ansvar for de ansattes kompetanse og for HMS	4
4. Oppsummering - Innspill til hva en eventuell franchiselov bør regulere.	6

Vi er kjent med at deler av det som i det følgende behandles ikke nødvendigvis lå innenfor utvalgets mandat. Men all den tid spørsmålet om en franchiselov er reist av utvalget, er det viktig at tanker og problemer tilknyttet dette blir med i et eventuelt videre arbeid med en norsk franchiselov. Handel og Kontor i Norge mener det bør være retningsgivende i det videre arbeidet. Bare på den måten kan sikres en helhetlig tenkning omkring de områder matmaktutvalget har valgt å belyse, knyttet opp mot dette ene spørsmålet.

1. Legge til rette for statistisk materiale og fakta

Som utvalget påpeker er bruken av franchise sterk og gjennomgående i de fleste kjedene. Av de forhold utvalget legger vekt på knyttet til franchisedrift, merker vi oss innledningsvis følgende om franchisekontraktene mellom kjede og kjøpmenn:

- 1) Manglende innsyn i beregninger som ligger til grunn for de økonomiske ytelser som er avtalt, 2) Sterke bindinger som begrenser muligheten for å trekke seg ut av et samarbeid som ikke fungerer tilfredsstillende og 3) Vanskelig for kjøpmenn å skifte mellom ulike butikkjeder (NOU 2011:4 kap 3.3.3).

Den makten kjedene forvalter overfor franchisetakere handler naturligvis i stor grad om hvilke eierstrukturer og modeller kjedene velger for sin drift. At franchiseformen i flere av kjedene er den fortrukne driftsformen er etter vår oppfatning ingen tilfeldighet. Driftsformen må sees som en integrert del av de øvrige problemstillinger utvalget har tatt for seg. All den tid makt også handler om fordeling av makt, i dette tilfellet mellom kjede, kjøpmenn og ansatte; mener vi det vil være viktig å i fremtiden legge til rette for at statistisk materiale kan fremskaffes for slik å belyse problemstillingen ytterligere, samt å sikre at det er fakta og ikke påstander en eventuell regulering hviler på.

Utvalget påpeker selv at det per i dag i Norge ikke finnes noen legaldefinisjon for franchise:

I motsetning til en del andre land som Sverige, har ikke Norge en egen franchiselovgivning. Følgelig foreligger det ingen legal definisjon av begrepet franchise (NOU 2011:4, kap 3.3.3.).

En statistisk registrering av eieformen og kjedetilhørighet i avtalene som inngår, vil etter vår oppfatning være et steg i riktig retning, og bidra til å belyse eierkonsentrasjonen på en ny og mer håndterlig måte. Det bør etter vår oppfatning neppe være noen imot å på denne måten få fakta på bordet.

I denne sammenhengen vil vi parallelt bemerke at den manglende registreringen av denne driftsformen indirekte også er påpekt i den nylig fremlagte stortingsmelding 29: "Felles ansvar for eit godt og anstendig arbeidsliv". Her heter det blant annet at:

Det er truleg at franchise er ei veksande forretningsform i Noreg. Det finst ikkje offisielle oversikter over utbreiinga av franchisesystem eller andre samarbeidsformer mellom verksemder (St. meld 29: 57).

I en uttalelse vedtatt av Handel og Kontor i Norge allerede i 2008 heter det at: "Handel og Kontor i Norge vil arbeide for at det etableres en franchiselov som bærer i seg som et av de viktigste elementene at den sikrer ansattes rettigheter i kjeder som drives etter franchisemodell. Loven skal pålegge franchiseforetakene registreringsplikt i Brønnøysundregistrene. Dette for å gi en reell oversikt over omfanget av virksomheten, og dermed også åpne for større innsyn og åpenhet omkring franchisedrift."

- HK foreslår at franchiseforetakene får en registreringsplikt i Brønnøysundregistrene. En slik registrering vil også være en god oppfølging av utvalgets arbeid og fremtidige muligheter til å holde oversikt over de store kjedenes makt og innflytelse i det norske samfunnet. Registreringen må som minimum inneholde oversikt over franchisetakere, kjedetilknypning med angitt kontraktstidsrom, samt antall ansatte.

2. Medinnflytelse som middel for en reell åpenhet og innsyn

Et bærende og gjennomgående prinsipp i de forslagene utvalget kommer med er å sikre mer åpenhet og innsyn i de store kjedene. Et like bærende prinsipp i arbeidslivet i dag er åpenhet, innsyn og medbestemmelse fra de ansattes side. Handel og Kontor i Norges erfaring fra det øvrige arbeidslivet der franchise ikke benyttes, er at innsyn og medbestemmelse fra de ansattes side bidrar til åpenhet og innsyn i bedriftens disposisjoner og dermed underbygger den åpenhet og innsyn som utvalget her etterlyser innen matkjedene. Det synes å være bred enighet i Norge om at så vel individuell som representativ deltakelse er en selvfølge i et moderne arbeidsliv, blant annet gjennom ansattes representasjon i selskapers styrende organer. Vi mener dette er et prinsipp som må ivaretas gjennom arbeidet med en norsk franchiselov.

Vi vil her sterkt påpeke at i franchiseformen slik den fremstår per i dag sikres ikke en slik åpenhet, innsyn og medbestemmelse. Tross de sterke føringer som utvalget selv påpeker at franchiseavtalene gir og forplikter, blir som kjent ikke en franchisedrevet butikk juridisk sett en del av kjeden som sådan. Dermed sikres hverken kjøpmannens eller de ansattes innsyn i

kjedens økonomiske disposisjoner, tross at kjeden gjennom disse utøver en direkte makt overfor den enkelte franchisetaker og dennes ansatte.

Den faktiske organiseringen i kjeden og de økonomiske disposisjoner som gjøres harmoniserer altså ikke med den juridiske organiseringen som normalt ville sikret nettopp den åpenhet og innsyn som utvalget i det store og hele etterlyser. Franchisegiver har en klar og gjennomført styring over franchisetaker og dennes ansatte i alle økonomiske henseende, men franchisetaker og dennes ansatte står uten reell innflytelse. Vår erfaring i møte med dette systemet er at det oppstår en form for ansvarspulverisering. Pulveriseringen oppstår i det informasjons- og innsynslinjer, ikke følger de styrende og økonomiske linjer som jo er ledd i kjedenes direkte utøvelse av makt. Også her er det etter Handel og Kontor i Norges oppfatning viktig at et videre arbeid med en eventuell franchiselov ivaretar dette perspektivet. Vi mener dette perspektivet ikke kan atskilles fra utvalgets øvrige arbeid og funn, men snarere er et ledd i de funn og de forslag utvalget har gjort.

Et bærende element for å sikre den åpenhet og innsyn som utvalget legger opp til, er etter vår oppfatning altså å sidestille franchisedriftens bindende økonomiske og styrende tilknytninger med hva som i det øvrige arbeidslivet materialiserer seg som reelle eierstrukturer når det kommer til ansattes og i dette tilfellet franchisetakers rett til innsyn og medbestemmelse over sin egen arbeidsdag. Bare på den måten vil franchisedriften etter vår oppfatning sidestilles med det øvrige arbeidslivet i Norge.

Det er altså oppsummert vår erfaring at matkjedene i løpet av kort tid har bygget seg opp en enorm makt. Franchiseformen har her vært et ledd i å kunne ekspandere fort, men som vi ser uten å ta det nødvendige ansvar som egeneide kjeder og for øvrig sammenlignbare selskaper hva antall ansatte og økonomiske disposisjoner angår må belage seg på å ta. Den ekspansjonen kjedene har hatt i makt og innflytelse har altså ikke vært proporsjonal med det ansvar de samtidig bør vise. Handel og Kontor i Norge er av den oppfatning at en franchiselov må ta sikte på å viske ut skillet mellom franchisedrift og andre eieformer hva angår viktige bedriftsdemokratiske prinsipper.

- Handel og Kontor i Norge er av den oppfatning at et videre arbeide med en franchiselov initiert av matmaktutvalget må ivareta hensynet til de ansattes representasjon. Dette er av avgjørende betydning for å sikre en reell åpenhet i forhold til de beslutninger som fattes. Representasjonsordninger og retten til innsyn må derfor knyttes til virksomheter som kan utøve bestemmende innflytelse over det foretak som er de ansattes arbeidsgiver, i dette tilfellet etter franchiseavtalen.¹

3. Kjedens ansvar for de ansattes kompetanse og for HMS

En viktig del av et moderne arbeidsliv er en løpende utvikling hos de ansatte av kunnskap og kompetanse. Vår erfaring er at dette i større grad ivaretas i egeneide kjeder enn i kjeder drevet gjennom franchiseformen. En god kundeopplevelse kan ikke avskjæres som prisopplevelsen

¹ Vi viser her for øvrig til Stortingsmelding 29, kapittel 14.3 der halvparten av utvalget i siste strekpunkt side 173 uttaler at "Det bør etablerast tilsettere representasjon i franchise- og avtaleforhold".

alene, den er også avhengig av god kompetanse hos de ansatte. Vi vil innvende at fokuset i utvalget trolig har vært noe snevert på dette området. Kjedene har etter vår oppfatning i stor grad oppdratt offentligheten til alene å tenke på pris, og vi er bekymret for i hvilken grad dette går på bekostning av de ansattes lønns- og arbeidsvilkår. I forlengelsen av dette vil vi påpeke at høykostnadsbildet er en del av det norske velferdssamfunnet som sådan. Vi går ut fra at utvalgets flertall i målet om et lavere prisbilde for forbrukeren ikke ser for seg Norge som et lavkostland. En eventuell innsparing hos kjedene må altså komme andre steder enn gjennom innsparinger i lønns- og arbeidsvilkår hos de ansatte. En del av det totale kostnadsbildet i et høykostland som Norge er her videreutvikling av kompetanse hos de ansatte, i tillegg til helse-, miljø-, og sikkerhetsarbeidet (HMS).

LO og Arbeidsgiverorganisasjonen VIRKE har nylig lagt frem et felles notat hvor det settes søkelys på behov for en helhetlig strategi som tydeliggjør omfang, mål, innretning, sammenheng og samarbeid på hele området for livslang læring. En slik strategi vil favne arbeidslivets behov for en samlende politikk som påvirker og ivaretar utvikling og anvendelse av kompetanse. Partssamarbeidet om kompetansepolitikk har lange tradisjoner og er i stadig utvikling. Hovedavtalene har bestemmelser om kompetanseutvikling i virksomhetene, hvor de tillitsvalgte skal inkluderes i dette arbeidet. I Hovedavtalen mellom LO og Virke 2009 – 2013 heter det ”Bedrifter oppfordres til å ha et system for dokumentasjon av den enkeltes erfaring, kurs og praksis i arbeidsforholdet”. For å skape inkludering og utvikling for den enkelte er det viktig at alle får en reell mulighet til å utvikle en kompetanse som sikrer arbeids, næringslivet – og den enkeltes behov. Vår erfaring er at franchiseformen ikke ivaretar dette hensynet.

For øvrig er vi i likhet med hva som påpekes i Stortingsmelding 29 (kapittel 15.4ff) enig i at HMS-ansvaret bør utvides i et franchiseforhold. Etter Handel og Kontors oppfatning snakker vi her, slik de store kjedenes ledende aktører selv fremhever det i offentligheten, om store og komplekse foretak med tusenvis av ansatte. Dette er altså ikke små foretak med bare et titalls ansatte, slik de samme ledende aktørene motsatt fremhever det, når det kommer til å organisere eksempelvis HMS-arbeidet. Under dagens gjeldende regleverk kan de, rent juridisk, støtte seg til dette, og dermed slippe unna de kontrollregimer innen så vel HMS som kompetansekrevende tiltak som andre for øvrig like store og komplekse selskaper må forholde seg til.

I forhold til spesielt service- og prisnivået som dette utvalget har lagt vekt på, er det ingen tvil om at et slikt arbeid bekostet av reelle arbeidsgivere vil medføre økonomiske utgifter. Handel og Kontor i Norge vil advare mot et ensidig fokus på prisnivå (hvilket kjedene selv gjennom sine kampanjer mer eller mindre lærer offentligheten opp i til ene og alene å ha), og vil påpeke at servicetilbudet og den totale kundeopplevelsen også er avhengig av ansatte som jobber under arbeidsgiverregimer som ivaretar og utviser ansvar for også dette.

- Handel og Kontor i Norge vil ta til orde for en franchiselov som sikrer ansatte likeverdig rett til kompetanse, utvikling og et helse-, miljø-, og sikkerhetsarbeid uavhengig av hvilken organisasjonsform virksomheten velger. Det vil etter vår oppfatning være av avgjørende betydning for et voksende servicesamfunn at et moderne lovverk ivaretar dette.

4. Oppsummering - Innspill til hva en eventuell franchiselov bør regulere.

En rekke av våre innspill her ligger antagelig noe på siden av hva ”matmaktutvalget” er bedt om å gjøre rede for. Når vi velger å fremheve de tre punktene over, er det fordi vi som forbund opplever at matmaktutvalgets arbeide og deres konklusjoner ikke kan sees uavhengig av de erfaringer vi som fagforbund har hatt i møte med nettopp denne spesielle driftsformen. Franchise som eie- og driftsform ligger helt på kanten av den arbeidslivsutvikling vi for øvrig har hatt i Norge. Etter vår oppfatning undergraver den på sikt ikke bare det organiserte og regulerte arbeidslivet i Norge, vi opplever det slik at den også undergraver velferdsregimet. Vi mener at dette ikke kan sees atskilt fra den utviklingen vi har sett innen spesielt matvaresektoren. Vi er derfor svært opptatt av at dette blir ivaretatt i det videre arbeidet med en eventuell franchiselov

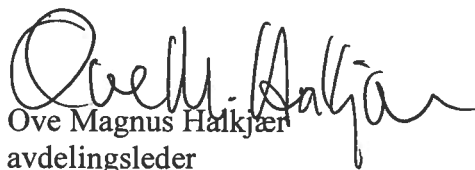
Vi er kjent med at utvalget så langt bare har sett på forholdet mellom franchisegiver og franchisetaker. Vi mener at en franchiselov som kun regulerer dette kontraktsmessige forholdet vil få en slagside og ikke bidra til noen realitetsforbedring i forhold til de mål utvalget har satt seg fore å bøte på. En franchiselov må altså i tillegg til det rent kontraktsmessige forholdet mellom franchisegiver og franchisetaker ivareta også de ansattes interesser og i sum veie opp det skjevforholdet som i dag er mellom egeneide kjeder i for eksempel konsern og kjeder tuftet på franchisemodellen som i realiteten fungerer som konsern.

Avslutningsvis vil vi bemerke at det er viktig i denne sammenhengen å være klar over at en eventuell franchiselov ikke bare vil regulere de forhold matmaktutvalget har tatt for seg, men også franchisedrift innen andre næringer. Herunder kan for eksempel nevnes restaurantdrift, bilutleie og treningssentre, som næringer der franchise er benyttet som driftsform.

Med hilsen

HANDEL OG KONTOR I NORGE

Avdeling for informasjon, organisasjon og samfunnskontakt

Ove Magnus Halkjær
avdelingsleder